

Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, ΕΠΕΤΕΙΟΙ 50 ΕΤΩΝ¹

Ιωάννης Σαρμάς

επίτιμος Πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου
τέως υπηρεσιακός Πρωθυπουργός

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θα μοιραστώ μαζί σας τις σκέψεις μου γι' αυτό που είναι για μένα η Μεταπολίτευση και για ό,τι αντιπροσωπεύει στη συνείδησή μου το Σύνταγμα του 1975.

Δύο ημερομηνίες-ορόσημα: 24 Ιουλίου 1974 και 11 Ιουλίου 1975· δύο θέματα: Μεταπολίτευση και Σύνταγμα.

Και δύο ενότητες στην ομιλία μου:

Η Μεταπολίτευση, πρώτη ενότητα, μας προσκαλεί σε μία δυναμική προσέγγιση μέσα στον χρόνο για να δούμε τις τέσσερις στιγμές της, όπως θα εξηγήσω, στιγμές που σήμαναν η καθεμία μια περαιτέρω ενσωμάτωση του λαού στο δημοκρατικό μας πολίτευμα.

Η δεύτερη ενότητα, το Σύνταγμα, ως το κείμενο που συνοδεύει και πραγματώνει τη Μεταπολίτευση, μας προσκαλεί να σταθούμε στο περιεχόμενό του για να ανακαλύψουμε σε αυτό, σαν στον πιο παραστατικό καθρέφτη, την απτή, συναινετική μας ταυτότητα ως λαού των Ελλήνων του σήμερα.

Ι. Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΩΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Στις 23 Ιουλίου 1974, οι φήμες προηγούνταν των γεγονότων.

Από το απόγευμα ήδη εκείνης της ημέρας κυκλοφορούσαν φήμες ότι ο Καραμανλής επιστρέφει μαζί με τη δημοκρατία. Από ό,τι μάθαμε μετά, δεν ήταν κάτι που είχε αποφασιστεί το απόγευμα της 23ης Ιουλίου, αλλά αργότερα τη νύχτα, ίσως και εντός των πρώτων λεπτών της 24ης.

Όμως οι φήμες αντιπροσώπευαν μια αίσθηση του αναγκαίου, της μόνης λύσης που προσφερόταν αναπόδραστα εκείνη τη στιγμή. Αυτή η αίσθηση του αναπόδραστου, της αδυναμίας άλλης επιλογής, συνόδεψε τις μεταβολές που επακολούθησαν.

Η αίσθηση μέσα στην κοινωνία, όπως εκφραζόταν από τον ελεύθερο πλέον Τύπο των πρώτων ημερών της αλλαγής, από το ξέσπασμα αυθόρμητων συ-

¹ Ομιλία στο σωματείο φοιτητών της Νομικής Σχολής «Ο Παλμός», Αίθουσα ΔΣΑ, 02.12.2024

ζητήσεων μεταξύ αγνώστων στα λεωφορεία ή στα πεζοδρόμια, ήταν τέτοια που γεννούσε μία ακαταμάχητη δυναμική προς τη δημοκρατία, την οποία οι νομοθετικές εξελίξεις απλώς αποτύπωναν. Η χούντα ήταν ακόμη βαθιά μέσα στο Κράτος, αλλά οι συνωμότες έβλεπαν ότι, αν αντιδρούσαν, θα είχαν να κάνουν με το αίμα του ελληνικού λαού, τον πατριωτισμό των Ελλήνων.

1. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, αφού είχε ήδη από τον Αύγουστο επαναφέρει σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, χωρίς τη βασιλεία, πήρε, στα τέλη Σεπτεμβρίου, την ιστορική απόφαση να νομιμοποιήσει το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, κάτι αδιανόητο λίγες μόλις εβδομάδες πριν. Πραγματικός εθνάρχης, σηματοδότησε με την απόφασή του αυτή μια πραγματική ρήξη, μια αλλαγή πολιτεύματος σε σχέση με αυτό που ίσχυε πριν από τη δικτατορία. Ήταν η πρώτη βαθιά αλλαγή, η πρώτη στιγμή της πραγματικής μεταπολίτευσης. Σήμαινε την αυτοπεποίθηση και την αισιοδοξία του λαού ότι μπορούσαν επιτέλους να συνυπάρξουν στο ίδιο πολίτευμα αριστεροί και δεξιοί, ξεχνώντας το εμφυλιοπολεμικό παρελθόν, τις εκτοπίσεις και τα κοινωνικά φρονήματα, τον διαχωρισμό των Ελλήνων σε εθνικόφρονες και προδότες.

Σήμαινε την καταδίκη πολιτικών που πήγαιναν 50 χρόνια πίσω, που ίσχυαν ως παρασύνταγμα, στη σκιά μιας φαινομενικά μόνο φιλελεύθερης δημοκρατίας. Ήταν η ιδέα ότι δεν συμβιβάζεται με τη δημοκρατία να απαγορεύονται πολιτικά κόμματα για πολιτικούς λόγους. Αυτή η ιδέα παρέμεινε το ίδιο δυνατή όταν λίγους μήνες αργότερα, στο σχέδιο της κυβέρνησης με το υπό κατάρτιση Σύνταγμα, διατηρούνταν η δυνατότητα απαγόρευσης, υπό προϋποθέσεις, πολιτικών κομμάτων μέσω δικαστικής απόφασης. Σύσσωμη η αντιπολίτευση στην Αναθεωρητική Βουλή, αλλά και το Συμβούλιο της Επικρατείας ομόφωνο στη σχετική γνωμοδότησή του, καταδίκασαν την προτεινόμενη ρύθμιση. Στο άρθρο 29 του Συντάγματος, όπως ψηφίστηκε, η πλειοψηφία υποχώρησε, χωρίς να αφεθούν περιθώρια στο νέο πολίτευμα να απαγορεύονται πολιτικά κόμματα για πολιτικούς λόγους.

2. Η άνοδος στην εξουσία ενός ριζοσπαστικού κόμματος, τον Οκτώβριο του 1981, του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος, σήμανε μια νέα στιγμή στη Μεταπολίτευση, μια νέα μεταπολιτευτική ρήξη: την ομαλή εναλλαγή πολιτικών κομμάτων στην εξουσία.

Το ΠΑΣΟΚ δεν ήταν ένα κοινό αστικό κόμμα, αν μπορούσε κανείς να το αποκαλέσει καν αστικό. Ήταν ένα λαϊκό κίνημα που απορρόφησε μεν τον βενιζελισμό, είχε όμως έντονες μαρξιστικές επιρροές, και αναφορές καθαρά εκθρικές προς τους παραδοσιακούς δυτικούς δεσμούς της Ελλάδας.

Τα εμπρηστικά συνθήματά του ηκούσαν απειλητικά για την ισχύουσα τότε συνταγματική τάξη. Κι όμως, το βράδυ της ιστορικής του νίκης, ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο νέος μεγάλος ηγέτης, εμφανίστηκε στην τηλεόραση ανήσυχος μήπως οι πανηγυρισμοί των οπαδών του εκτραπούν σε διώξεις πολιτικών τους αντιπάλων.

Με έναν σταυρό πίσω του, πάνω στο τζάκι του σπιτιού του, κάλεσε τους οπαδούς του σε αυτοσυγκράτηση. Η αίσθηση ευθύνης ηρυτάνευσε εκείνο το βράδυ, όπως και στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ που ακολούθησε. Το ριζοσπαστικό λαϊκό κίνημα εντάχθηκε στις πολιτικές και στους θεσμούς της νεαρής τότε δημοκρατίας.

3. Μέχρι που το 1985, όταν οι πολιτικές συνθήκες το επέτρεψαν, μπόρεσε να τροποποιήσει το Σύνταγμα σύμφωνα με τις δικές του πολιτικές αντιλήψεις. Εντοπίζω τότε, στη συνταγματική αναθεώρηση του 1986, την τρίτη στιγμή της Μεταπολίτευσης, την πλέον σημαντική, κατά τη γνώμη μου, ρήξη. Δύο μεγάλες θεσμικές αλλαγές επήλθαν με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986.

Η πρώτη ήταν συμβολική και παραμένει τέτοια, ευτυχώς. Αντικατέστησε, όμως, αθόρυβα τον έσοχατο θεματοφύλακα της κυριαρχίας στο δημοκρατικό μας πολίτευμα με τη μεταμόρφωση του άρθρου 48 του Συντάγματος περί κηρύξεως κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Ρύθμιση που, σύμφωνα με ορισμένους θεωρητικούς, δείχνει ότι ο κυρίαρχος σε μία πολιτεία είναι όποιος, κατά το Σύνταγμα, δικαιούται να πάρει μία τέτοια απόφαση. Κι έτσι, έπαψε να είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, η εκτελεστική εξουσία, και κατέστη η Βουλή, έκφραση του λαού, στην οποία ο συνταγματικός νομοθέτης εναπόθετε την εμπιστοσύνη του.

Η δεύτερη αλλαγή, πολύ πιο πρακτική όπως αποδείχθηκε, ήταν ο καθορισμός του ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας ως ρυθμιστή του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Υπό τις αρχικές συνταγματικές ρυθμίσεις, ο πρωθυπουργός, για να παραμείνει στην εξουσία, έπρεπε να έχει την εμπιστοσύνη όχι μόνο της Βουλής αλλά και του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η αναθεώρηση του 1986 κατέστησε τον Πρόεδρο ρυθμιστή του πολιτεύματος, με τις ρυθμιστικές του αρμοδιότητες σχεδόν πλήρως ορισμένες στο Σύνταγμα, δηλαδή χωρίς ουσιαστικές ρυθμιστικές αρμοδιότητες πέραν αυτών που οιονεί μηχανικώς όφειλε να ασκεί.

Αρχικά, η αλλαγή αυτή φάνηκε ως μεταχρονολογημένη αντίδραση στα γεγονότα του καλοκαιριού του 1965, όταν ο βασιλιάς μπορούσε, σε περιόδους πολιτικής κρίσης, να επιβάλει τον πρωθυπουργό στη Βουλή. Όμως η αλλαγή του 1986 εμφάνισε τη σπουδαιότητά της όταν, 25 περίπου χρόνια μετά, υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης, με το πολιτικό σύστημα διαλυμένο και τα λεγόμενα τότε αντισυστημικά κόμματα να κυριαρχούν, χρειάστηκε, μετά τις εκλογές του Μαΐου του 2012, να παρέμβει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Αν δεν υπήρχε η αναθεωρημένη ρύθμιση του Συντάγματος, που επέβαλε στον Πρόεδρο μια απολύτως ορισμένη ρυθμιστική του πολιτεύματος συμπεριφορά, αν δηλαδή αφηνόταν στον Πρόεδρο η διακριτική ευχέρεια να επιλέξει, ή έστω να δύναται να επιλέξει πρωθυπουργό, είναι άκρως αμφίβολο αν θα άντεχε το Σύνταγμα, το πολίτευμα και ίσως η δημοκρατία να διέλθει ήρεμα τη μοναδική κρίση που ξεπεράσαμε επιτυχώς. Τα αντισυστημικά κόμματα, χωρίς περιθώρια ελιγμών, υποτάχθηκαν στην αντικειμενική, απρόσωπη ρυθμιστική λογική του Συντάγματος, και η πολιτική τάξη επανήλθε.

4. Και έτσι, τρία χρόνια μετά, τον Ιανουάριο του 2015, αναδείχθηκε πρώτο κόμμα στις εκλογές και σχημάτισε κυβέρνηση ένα κόμμα με μαρξιστική ταυτότητα, εντός μιας Βουλής που κατά πλειοψηφία δεν ορκίστηκε για πρώτη φορά στο Ευαγγέλιο.

Τότε, στις προγραμματικές δηλώσεις εκείνης της κυβέρνησης, ακούσαμε με έκπληξη αλλά και ανακούφιση, θα πρόσθετα, τον νεαρό της πρωθυπουργό, μέχρι τότε κορυφαία μορφή της αντισυστημικής ατζέντας, να αποκαλεί το Σύνταγμα –αυτό το Σύνταγμα που είχε ταυτιστεί με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και που είχε στις βασικές του οργανωτικές ρυθμίσεις αλλάξει ριζικά ο Ανδρέας Παπανδρέου, το Σύνταγμα της συναινετικής Αναθεώρησης Κώστα Σημίτη

και Κώστα Καραμανλή, ή Ευάγγελου Βενιζέλου και Προκόπη Παυλόπουλου– αυτό, λοιπόν, το Σύνταγμα, ακούσαμε τον Αλέξη Τσίπρα να το αποκαλεί, με συγκίνηση μάλιστα, «σάρκα εκ της σαρκός» του λαού μας.

Και αυτή ήταν, πιστεύω, η τέταρτη στιγμή της Μεταπολίτευσης: η στιγμή που σήμαινε ρήξη, αλλά την πλήρη συμφιλίωση όλου του λαού των Ελλήνων με το πολίτευμα που καθίδρυσε το 1974-1975 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, οραματιζόμενος τη στιγμή που αριστεροί και μαρξιστές, όπως δεξιοί και αστοί, όλοι οι Έλληνες, θα δουν στο Σύνταγμα μια ιερότητα που το μεταβάλλει στην εθνική μας συνισταμένη.

II. ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΩΣ ΑΠΤΗ, ΣΥΝΑΙΝΕΤΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Και έρχομαι τώρα στη δεύτερη ενότητα της ομιλίας μου, στο Σύνταγμα της 11ης Ιουνίου 1975, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα: το κείμενο-καθρέφτης της εθνικής μας ταυτότητας.

Το ισχύον Σύνταγμα αποτυπώνει τη διαχρονική μας προσήλωση στη δημοκρατία, την ελευθερία, την ισότητα. Αποτυπώνει τις ιστορικές μας καταβολές και εμπειρίες, την αναζήτηση μιας δικαιότερης κοινωνίας, ενός αποτελεσματικότερου κράτους. Δεν θα βρούμε τίποτα πιο απτό, τίποτα πιο συναινετικό, για να εκφράσει την εθνική μας ταυτότητα από το Σύνταγμα.

1. Το κείμενο που υιοθέτησε στις 9 Ιουνίου του 1975 η Ε' Αναθεωρητική Βουλή και που δύο ημέρες μετά άρχισε να ισχύει θα ήταν, σε κάποιον χωρίς ιδέα για την αναθεωρητική διαδικασία που προηγήθηκε, αμέσως αναγνωρίσιμο ως το Σύνταγμα της ελληνικής πολιτείας. 150 χρόνια και πλέον συνταγματικής ιστορίας πριν από αυτό ήταν αποτυπωμένα στο κείμενό του.

Δεν προήλθε εκ του μηδενός το Σύνταγμα. Ήταν, το 1975, η κατάληξη μιας διαδρομής. Ολόκληρες διατάξεις από τα πρώτα συνταγματικά κείμενα της επαναστατημένης Ελλάδας, όπως αυτές περί επικρατούσας θρησκείας, ισότητας των Ελλήνων και ελευθεριών παντός προσώπου, επιβίωσαν στο ισχύον Σύνταγμα, το οποίο, συγκριτικά με τα προηγούμενα, εμπλουτίστηκε, καταγράφοντας τις σημαντικές εμπειρίες της πολιτικής μας ιστορίας.

Κάθε Σύνταγμα από το 1844 μέχρι σήμερα είναι η αποτύπωση της πολιτικής ιστορίας που είχε προηγηθεί, και είναι αδύνατη η κατανόηση των αλλαγών που το καθένα επιφέρει σε σχέση με το προηγούμενο χωρίς τη γνώση των γεγονότων που είχαν διαδραματιστεί στο μεταξύ στην πολιτική μας ζωή.

2. Θα θυμίσω, υπαινικτικά μόνο, μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις, ανάδρομα:

Η αλλαγή στον τρόπο εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας, που επέφερε η τελευταία αναθεώρηση του 2019, μας παραπέμπει σε κάθε διάλυση της Βουλής που επήλθε, αναστατώνοντας την πολιτική ζωή, λόγω αδυναμίας της να εκλέξει Πρόεδρο με ενισχυμένη πλειοψηφία.

Η διαπίστωση της αδυναμίας του πρωθυπουργού να ασκήσει τα καθήκοντά του, διαδικασία που εισήχθη με την αναθεώρηση του 2001, μας παραπέμπει στα λεπτά ζητήματα πολιτικής αβρότητας που είχαν εμφανιστεί λίγα χρόνια πριν από την αναθεώρηση, όταν ασθένησε σοβαρά ο πρωθυπουργός.

Στην αναθεώρηση του 1986, με τον δραστικό περιορισμό των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας να ορίσει τον πρωθυπουργό της Χώρας, αναφερθήκαμε ήδη, όπως αναφερθήκαμε και στη διάταξη του Συντάγματος του 1975 να μην είναι δυνατή η απαγόρευση πολιτικού κόμματος για πολιτικούς λόγους.

Η απαγόρευση διάλυσης της Βουλής δύο συνεχόμενες φορές για τον ίδιο λόγο, που βρίσκουμε στο Σύνταγμα του 1927, μας παραπέμπει στη διαφωνία Βενιζέλου-Κωνσταντίνου και στον εθνικό διχασμό.

Το εκλογοδικείο, ο θεσμός της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, η πρόβλεψη Συμβουλίου της Επικρατείας, θεσμοί που εισήχθησαν με το Σύνταγμα του 1911, μας παραπέμπουν στις περιόδους φαυλοκρατίας και δημαγωγίας των χρόνων της βασιλείας του Γεωργίου Α΄.

Το Σύνταγμα του 1864 ήταν ολόκληρο μία αντίδραση στη μοναρχική αρχή ως πηγή των εξουσιών που καθιέρωνε το Σύνταγμα του 1844.

Η διάταξη του Συντάγματος του 1844 περί συστάσεως Εκκλησίας της Ελλάδος παραπέμπει στη δυσπιστία προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, εγκατεστημένο στην οθωμανική πρωτεύουσα.

3. Μπορεί η γλώσσα μας να είναι το κατεξοχήν στοιχείο της εθνικής μας ταυτότητας, κατ' άλλους η ορθόδοξη πίστη του λαού μας, για άλλους ακόμη η ιστορία μας. Και τα τρία, όμως, αυτά στοιχεία αποτυπώνονται στο ισχύον Σύνταγμα.

Η γλώσσα, η καθομιλουμένη πλέον, στην οποία μεταφέρθηκε το αρχικό κείμενο του Συντάγματος του 1975 επίσημα μετά την αναθεώρηση του 2001, στη ζωντανή γλώσσα του λαού ύστερα από όσες περιπέτειες γνώρισε, η οποία ήδη, ακόμα και σε σχέση με ορισμένους τύπους της, έχει από το 2001 μέχρι σήμερα εξελιχθεί.

Ως προς το θρήσκευμα, αρκούν, πιστεύω, οι αναφορές του ισχύοντος Συντάγματος στον Τριαδικό Θεό, στην ορθοδοξία ως επικρατούσα θρησκεία, στην αναφορά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στο Άγιο Όρος, στην ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης.

Και ως προς την ιστορία, το ίδιο το Σύνταγμα είναι η αποτύπωση των 200 ετών της νεότερης ελληνικής ιστορίας, με διατάξεις που δείχνουν επίσης τον σεβασμό μας στις βυζαντινές και τις αρχαίες μας ρίζες, όπως η αναφορά στην Κωνσταντινούπολη, έδρα της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, στα ελληνόφωνα Πατριαρχεία του Γένους, από όπου διαδόθηκαν τα γραμμένα στα ελληνικά Ευαγγέλια, ή η προστασία των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων που θεσπίζεται στο Σύνταγμα.

4. Το ισχύον Σύνταγμα, πέραν αυτού που είναι ως νομικός κανόνας, είναι συγχρόνως ο καθρέφτης των αξιών, των εμπειριών και των προσδοκιών μας. Στις απαρχές του κράτους, στο πρώτο επίσημο κείμενό του, την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του, βρίσκεται η αναφορά στον Τριαδικό Θεό: η πίστη των επαναστατών που τους έκανε να ελπίζουν ότι το παράτολμο σχέδιό τους ήταν πραγματοποιήσιμο. Και σε όλα τα Συντάγματα που ίσχυσαν στον τόπο μας, εκτός από το προοίμιο, η αναφορά στην ορθόδοξη πίστη ως επικρατούσα στην Ελλάδα θρησκεία παρέμεινε βασική συνταγματική διάταξη.

Το πρώτο Σύνταγμα των Εθνικών Συνελεύσεων της Επιδάουρου και του Άστρους, με τη σοφή

διάταξη των εξουσιών που προέβλεψε, οδήγησε ένα κατακερματισμένο γένος, που τότε συνειδητοποιούσε την εθνική του ύπαρξη, να ενωθεί. Και έτσι, Πελοποννήσιοι, Ρουμελιώτες, νησιώτες, κοτζαμπάσηδες και στρατιωτικοί, κλήρος και λαϊκοί, παρά τις διαφορές και τις αιματηρές συγκρούσεις τους, μπορούσαν τελικά να μονιάσουν υπό το ισχύον τότε Σύνταγμα· όπως κι εμείς σήμερα, υπό ένα Σύνταγμα που μας εκφράζει όλους. Γιατί ήδη από το Σύνταγμα της Τροιζήνας το 1827, το Έθνος ολοκλήρωσε τη συνταγματική του ταυτότητα, δημοκρατική και φιλελεύθερη, ταυτότητα που διατηρήθηκε αναλλοίωτη έκτοτε εντός της ελληνικής κοινωνίας ως απαίτηση και διεκδίκηση ελευθερίας.

Ούτε ο Καποδίστριας ούτε ο Όθωνας μπόρεσαν να εμποδίσουν τα πολιτικά κόμματα να υπάρχουν, και ο λαός, ακόμη και στις σκοτεινότερες περιόδους αυταρχισμού, δεν έπαψε να θεωρεί ότι δικό του θεμελιώδες δικαίωμα είναι το ποιος και πώς θα τον κυβερνά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στη σύγχρονη Ελλάδα, 50 χρόνια μετά τη Μεταπολίτευση του 1974, σχεδόν 50 χρόνια μετά την ισχύ του Συντάγματος του 1975, μία εθνική ταυτότητα έχει αναδειχθεί που μας ενώνει σε ένα κείμενο: το Σύνταγμα. Ένα κείμενο των συναινετικών μας αξιών, των κοινών μας εμπειριών, των προσδοκιών μας.

Όπως στις μετόπες, στη ζωφόρο και στα αετώματα του Παρθενώνα περιγράφεται η ιστορία της πόλης των Αθηνών, μαζί με τους θεούς της, έτσι και στο ισχύον Σύνταγμα καταγράφεται η ιστορία της Ελλάδας από την Επανάσταση και μετά, μαζί με αυτό στο οποίο ο σύγχρονος Έλληνας προσδίδει ιερότητα.

Σε αυτό το κείμενο, κάθε Έλληνας που σέβεται τους συμπατριώτες του, μπορεί να βρει τα δικά του πιστεύω να συνυπάρχουν με τα πιστεύω των συμπατριωτών του.

Η δυναμική των εξελίξεων, οι νέες συνθήκες της κοινωνίας μας δεν αποκλείουν βεβαίως καθόλου τις αλλαγές. Όμως το άρθρο 110 του Συντάγματος, η διαδικασία της Αναθεώρησης του Συντάγματος, φρόντισε ώστε να είναι πάντα συναινετικές.

Αυτό είναι πιστεύω το βαθύ μήνυμα που θα μπορούσαμε να πάρουμε από τις δύο επετείους που γιορτάζουμε.

Η Μεταπολίτευση της 24ης Ιουλίου 1974 πραγματοποιήθηκε, μέχρι που το Σύνταγμα της 11ης Ιουλίου 1975 μπορεί να γίνει, στη συνείδηση όλων των Ελλήνων, η κοινή εθνική μας συνισταμένη: το κείμενο στο οποίο κάθε Έλληνας δημοκράτης μπορεί να βρει αυτό στο οποίο αναγνωρίζει την εθνική του ταυτότητα. □